

ישראל והאזרחים הפלסטינים :

דוח המעקב הפוליטי מכסה חודשים ספטמבר – אוקטובר 2009

דוח מס. 6, 2010

בדוח זה

1	הקדמה
1	הרשות המחוקקת
4	הרשות המבצעת
4	משטרת ישראל
6	ביטויים של שנאה וגזענות
10	סיכום

MADA | ה T ה | מדی | Al-Carmel
المركز العربي للدراسات الإجتماعية التطبيقية
המרכז הערבי למחקר חברתי יישומי
Arab Center for Applied Social Research

ישראל והאזרחים הפלסטינים :

ישראל והאזרחים הפלסטינים :

דוח המעקב הפוליטי

חודשים ספטמבר – אוקטובר 2009

אמטאנס שחאדה

הקדמה

בדוחות הדו-חודשיים אנו ממשיכים לתעד את המציאות הכלכלית- חברתית של האזרחים הפלסטינים בישראל, שאנו רואים בה חלק ממדיניות ממשלתית מכוונת שתכליתה להנציח את נחיתותם. בספטמבר האחרון פרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים מקיפים על מצבם החברתי- כלכלי של אזרחי ישראל. הנתונים מצביעים על הבדלים ניכרים בתנאי המחיה בין האזרחים הפלסטינים לאזרחים היהודים. בין היתר מראה הדוח כי בשנים 2007-2003 חל גידול של 7% במספר הצעירים שאמרו כי הם מוותרים על מזון (14% לעומת 21%) עקב קשיים כלכליים. 23% מהנשים דיווחו כי ויתרו על מזון, לעומת 18% מהגברים. שיעור החרדים שוויתרו על מזון כפול משיעור החילונים (30% לעומת 15%, בהתאמה). מצבם של הערבים הוא הקשה ביותר: משנת 2003 עד שנת 2007 עלה שיעור המוותרים על מזון ביותר מפי שניים (21% לעומת 50% בהתאמה).¹ לפי הדוח, שלושה רבעים מהילדים הערבים נמצאים ב סיכון לעוני. עוד מצביע הדוח על פערים עמוקים ברוב תחומי החיים: חינוך, בריאות, נגישות לטכנולוגיה, עבודה, שכר ורווחה. מפאת קוצר היריעה לא נפרט כאן את כולם.

קשה להתעלם מהרושם שמציאות זו היא תוצר של מדיניות מכוונת, הן לאור הצהרות המנהיגים והן לאור מסה גדולה של מחקרים אקדמאיים והצעות חוק שסקרנו בדוחות קודמים, המקנות הטבות כלכליות למשרתים בצבא (דרך מקובלת לאפליית פלסטינים). קווי היסוד של הממשלה וביצוע המדיניות בפועל רק מחזקים את המסקנה הזאת. לדוגמה, על אף המצוקה הכלכלית- חברתית הקשה של האוכלוסייה הפלסטינית, משרדי הממשלה נעדרים כמעט באופן מוחלט מיישובים ערביים. למשרד הפנים אין אף נציגות ביישוב ערבי,² והמוסד לביטוח לאומי מפלה את היישובים הערבים ופועל בהם בצורה מוגבלת ביותר.³ לפי תחקיר "ידיעות אחרונות", "דווקא ביישובים הערביים, שבהם שיעור הנזקקים גבוה ביותר, פועל הביטוח הלאומי מתוך אשנב עלוב ולא בכל ימות השבוע".⁴ דוגמה נוספת לאפליה היא מדיניות משרד הבינוי והשיכון, אשר לפי תחקיר "הארץ" מפלה לרעה ערביות חד-הוריות שגרות בכפרים ערביים בתמיכה בשכר דירה.⁵

המצב הכלכלי של האזרחים הפלסטינים בישראל משקף נאמנה את מעמדם במדינה ואת חלוקת העוצמה בינם ובין האוכלוסייה היהודית. האזרחים הפלסטינים אינם שותפים לקביעת המדיניות הכלכלית, ונעדרים השפעה של ממש על קביעת התקציבים וחלוקתם. יחד עם שימור המצוקה הכלכלית- חברתית שלהם ממשיכות הרשויות לחוקק חוקים ולאמץ מדיניות שתכליתה השכחת הזכרון הקול קטיבי של

¹ "פני החברה: מדדים אובייקטיביים וסובייקטיביים של עוני והדרה חברתית". למ"ס, 23.9.2009.

² יונתן גולן, "בדיקת 'ידיעות אחרונות': אין אף סניף של משרד הפנים בערים ערביות". ידיעות אחרונות, 11.10.2009.

³ דוד רגב, "אפליה בביטוח הלאומי: פחות שירותים ביישובים הערביים". ידיעות אחרונות, 12.10.2009.

⁴ שם.

⁵ פאדי עיאדאת, "משרד הבינוי מפלה לרעה ערביות חד-הוריות שגרות ביישובים ערביים". הארץ, 19.11.2009.

הפלסטינים בישראל, דיכוי התודעה הלאומית שלהם והצרת מרחב הפעולה הפוליטי והמחאה הלגיטימית. במקביל גוברת הלגיטימציה לשיח עוין כלפי האזרחים הפלסטינים. דוח זה יכסה תחומים אלה בחודשים ספטמבר עד נובמבר 2009.

הרשות המחוקקת

בדוח המעקב הפוליטי שפורסם במרץ 2009 דנו בהצעת "חוק הנכבה" שהגישו ח"כ אלכס מילר (ישראל ביתנו) ואחרים, המבקשת לאסור על ציון יום העצמאות של מדינת ישראל כיום אבל. כזכור, ב-9 במאי 2009 אישרה ועדת השרים לענייני חקיקה בממשלה את "חוק הנכבה", ובכך אימצה הממשלה את הצעת החוק. אישור הצעת החוק בוועדת השרים עורר בזמנו זעם בקרב המפלגות הערביות, וגם כמה חברי כנסת ממפלגות לא-ערביות והעיתונות מחו נגדה. לאור הביקורת על הצעת החוק הודיעה הממשלה כי בכוונתה לשקול את הצעת החוק מחדש.

כתוצאה מכך שדרגו אותה מגישי ההצעה המקורית והפנו את עיקר מאמצייהם להפיכת הענישה הפלילית לענישה כלכלית-תקציבית מרחיקת לכת, הקובעת שהמדינה תפסיק לממן ארגונים ומוסדות שמשתתפים בציון יום הנכבה וממומנים על ידיה. הצעת החוק במתכונתה החדשה, תחת הכותרת "הצעת חוק יסודות התקציב (תיקון – הוצאה אסורה)", התשס"ט-2009,⁶ הובאה לדיון מקדים בוועדת החוקה ב-26 באוקטובר 2009. יו"ר הוועדה, ח"כ דוד רותם (ישראל ביתנו), הסביר את מטרת ההצעה:⁷

הכוונה היא שמוסדות הנתמכים על ידי המדינה לא יקבלו תקציב מהמדינה כאשר פעולותיהן הן פעולות הנוגדות את מדינת ישראל כמדינת העם היהודי, את הדמוקרטיה בישראל, שיש בהן תמיכה במאבק מזוין ובטרור, הסתה לגזענות, אלימות או טרור ופגיעה בסמלי המדינה. [...] על פי הצעת החוק, כאשר היא תאושר, יהיה שר האוצר רשאי למנוע תמיכה או לקזז סכומים מגופים שנתמכים על ידי המדינה או שהם גופים מתוקצבים, כאשר הם פועלים כנגד העקרונות הקבועים בחוק. [...] החוק הזה הוא ודאי חוק ראוי במצב הקיים היום במדינת ישראל, כאשר אנחנו מגלים יותר ויותר שגופים הנתמכים על ידי המדינה, או כאלה היונקים מהתקציב הציבורי, פועלים עם תקציבי המדינה, עם כספים שהם מקבלים מהמדינה, כנגד המדינה – כנגד אופיה הדמוקרטי של מדינת ישראל או כנגד קיומה של המדינה כמדינת העם היהודי, או שהם מסיתים לגזענות, אלימות, טרור או תומכים במאבקים כאלה. אני תמה שעד היום לא היה חוק כזה, אבל מוטב מאוחר מאשר אף פעם.

בוועדה התנהל דיון סוער בין התומכים בהצעת החוק לבין ח"כים ממפלגות ערביות המתנגדים לה, רואים בה ענישה בגין עמדה פוליטית וניסיון לשלוט בזיכרון הקולקטיבי המכונן של האוכלוסייה הפלסטינית בישראל, והצעה הפוגעת בערכים דמוקרטיים בסיסיים. ההצעה, אם תתקבל, תאפשר לשלול תקציבים

⁶ הוגשה על ידי חברי הכנסת אלכס מילר, פניה קירשנבאום, חמד עמאר, דוד רותם (ישראל ביתנו). התיקון הוגש לדיון מוקדם בוועדת החוקה של הכנסת.

⁷ פרוטוקול ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת: <http://www.knesset.gov.il/protocols/data/html/huka/2009-10-26.html>

מרשויות מקומיות ערביות, מפלגות ערביות, עמותות וארגונים המתקצבים על ידי הממשלה, המבקשים לציין את יום הנכבה.⁸

ח"כ דב חנין מחד"ש אמר בדיון: "מקדמים בדיוק את החוקים שנגדם דמוקרטיה צריכה להתגונן. זה חוק מסוכן. הוא חוק מאוד מאוד מרחיק לכת. לכאורה הוא נראה כמהדורה מתונה של אותו חוק נכבה שעורר דיון ציבורי, אבל בפועל הוא לא כזה. אני חושב שהחוק הזה יותר מסוכן מחוק הנכבה במתכונת המקורית. אנחנו קובעים שמדינת ישראל לא תממן גוף ציבורי אם הוא לא עומד בסטנדרטים פוליטיים מסוימים. מה יהיה טיבם של הסטנדרטים הפוליטיים? זה ישתנה מכנסת לכנסת. זו בעצם צנזורה פוליטית".⁹

הצעת החוק במתכונתה החדשה אמנם מבטלת את הענישה הפלילית בגין ציון הנכבה, אך מאפשרת למדינה לבטל את מימונם של רוב המוסדות הערביים הפוליטיים והציבוריים, כגון מפלגות ערביות, רשויות מקומיות, בתי ספר, מועדונים וארגוני נוער, שנטלו עד כה חלק בציון יום הנכבה. ענישה כזאת עלולה לרוקן מתוכן את קיומם, ויש בה פגיעה אנושה בערכים דמוקרטיים ובחופש הביטוי.

הצעה: לשנות את הגדרת המושג "ארגון טרור" כדי לחסום פעילות פוליטית לגיטימית

במקרים רבים, וכחלק ממילוי תפקידן, פועלות המפלגות הערביות גם נגד הכיבוש הישראלי בשטחים שנכבשו ב-1967, ולמען הגנה על המקומות הקדושים, בין היתר על מסגד אלאקצא. בחודשים האחרונים עשו קבוצות יהודיות קיצוניות כמה ניסיונות לפרוץ למסגד אלאקצא, ועבודות תשתית שנעשות מתחת למסגד מסכנות אותו. פעולות אלו הביאו לגל של מחאה במסגד, שגלש מדי פעם להתנגשויות עם כוחות המשטרה. חלק מנציגי המפלגות הערביות לקחו חלק במחאה.

על רקע השתתפותם של מנהיגים פוליטיים ערבים במחאה, ומעצרו של ראש התנועה האסלאמית, הפלג הצפוני, השיח' ראאד סלאח, הגיש ח"כ מיכאל בן ארי (האיחוד הלאומי), שהיה בנערותו חבר בתנועת הימין הקיצוני כ"ך, הצעת חוק המבקשת לשנות את הגדרת המונח "ארגון טרור". תכליתה של ההצעה להרחיב את הגדרתו של "ארגון טרור" כך שיכלול את התנועה האסלאמית, והמדינה תוכל להוציא אותה אל מחוץ לחוק, וכן יתאפשר להכריז על מפלגת בל"ד כעל "ארגון טרוריסטי".¹⁰ על פי הצו הנוכחי, "ארגון טרוריסטי" הוא קבוצה של בני אדם המשתמשת בפעולותיה במעשי אלימות העלולים לגרום למותו של אדם או לחבלתו, או באיומים למעשי אלימות כאלה.¹¹ ח"כ בן ארי מציע להוסיף להגדרה גם "תנועות או מפלגות המעודדות ארגוני טרור, או תומכות במאבק מזוין נגד מדינת ישראל, או מבקשות לפגוע בריבונות היהודית בהר הבית. ההצעה הוגשה למליאת הכנסת. ב-16 בנובמבר 2009

הצעת חוק לתיקון הפקודה למניעת טרור (הרחבת הגדרה של ארגון טרוריסטי), התש"ע-2009¹²

בפקודה למניעת טרור, התש"ח-1948, בסעיף 1, בהגדרה "ארגון טרוריסטי", שבסופה "במעשי אלימות כאלה", יבוא "או הפוגע בריבונות המדינה במקומות הקדושים או התומך באחד מאלה."

⁸ אמנון מרנדה, "דיון בחוק הנכבה": "נישאר על אפכם וחמתכם", Ynet, 26.10.2009.

⁹ שם.

¹⁰ אריק בנדר, "הצעת חוק: לשנות הגדרת ארגון טרור", Nrg 12.10.2009.

¹¹ שם.

¹² הונחה על שולחן הכנסת ב-16.11.2009. לנוסח המלא:

http://www.knesset.gov.il/privatelaw/Plaw_display.asp?lawtp=1

בדברי ההסבר כתבו המגישים :

הפקודה למניעת טרור היא הכלי המרכזי לקביעת ההגדרות של ארגון טרוריסטי אשר פועל נגד מדינת ישראל, דא עקא שהגדרת ארגון טרוריסטי בפקודה היא הגדרה מצומצמת למדי, שמאפשרת לארגונים עוינים כגון הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית לפעול באין מפריע, וזרועות אכיפת החוק נותרות חסרי אונים.

התיקון המוצע ייתן למערכת המשפטית בישראל כלים להתמודד עם אותן תנועות המבקשות לפגוע בריבונות המדינה במקומות הקדושים או תומכות במעשי אלימות העלולים לגרום למותו של אדם או בחבלתו או באיומים במעשי אלימות שכאלה.

על פי הפקודה, מנהיגי אותם ארגונים צפו יים לעונש מאסר של עד עשרים שנה, ושלטון החוק בישראל יקבל כלים להיאבק במסיתים ובממרידים נגד מדינת ישראל ואלה המבקשים לפגוע בריבונותה של המדינה.

לדברי ח"כ בן ארי, תיקון החוק יאפשר להכריז על התנועה האסלאמית ועל מפלגת בל"ד כארגוני טרור, ובכך תוכל מערכת המשפט לגזור על ראשי התנועות עונשי מאסר של עד 20 שנה. כמו כן, על פי הצעת החוק, המשטרה תסגור את משרדיו של ארגון שיוגדר כארגון טרור, ועל הציבור הרחב ייאסר לעשות שימוש בדגלי הארגון ובסמליו. יועץ התקשורת ועוזרו המשפטי של ח"כ בן ארי, פעיל הימין הקיצוני איתמר בן-גביר, טוען כי הצעת החוק תסייע למאבק בהסתה, ואמר כי "הגיע הזמן להילחם באויבי ישראל שפועלים מבית".¹³

אם תתקבל הצעת החוק, היא תוציא את מסגד אלאקצא ואת כל ירושלים המזרחית מתחום הפעילות הפוליטית הלגיטימית והמחאה נגד הכיבוש הישראלי. ההצעה מספקת אפשרויות רבות למניפולציה שתאשים מפלגות ערביות שהן למעשה ארגוני טרור בשל התנגדותן לכיבוש מסגד אלאקצא, ותצר את מרחב הפעולה הפוליטי שלהן, הצר ממילא.

הרשות המבצעת

המאמץ להצר את מרחב הפעולה והמחאה הפוליטית של האזרחים הפלסטינים ונציגיהם עושה שימוש גם בזרוע המשפטית, בין היתר באמצעות היועץ המשפטי לממשלה מני מזוז.

ב-28 באפריל 2009 הודיע היועץ המשפטי לממשלה כי בכוונתו להגיש כתב אישום נגד יו"ר חד"ש, ח"כ מוחמד ברכה, בגין תקיפה והפרעה לשוטרים במילוי תפקידם במהלך הפגנה שהתקיימה בעת ביקורו של אהוד ברק בנצרת ביולי 2007.¹⁴ לפי הפרסומים וכתב האישום נחשד ח"כ ברכה לכאורה בשורה של מקרים של הפרעה לשוטרים ותקיפתם. היועץ המשפטי מימש את כוונתו בסוף אוקטובר 2009, כאשר הודיע על החלטתו להגיש כתב אישום נגד ח"כ מוחמד ברכה. ח"כ ברכה והמפלגות הערביות ראו בצעד זה אקט של ענישה פוליטית וניסיון להכתיב את גבולות המחאה הפוליטית של האזרחים הפלסטינים ונציגיהם.¹⁵

¹³ ראו הערה 10.

¹⁴ אתר NRG מעריב, 28.4.2009.

¹⁵ אתר מפלגת חד"ש, 1.11.2009.

משטרת ישראל

בנובמבר 2009 פורסם כי השר לב ביטחון פנים ומפכ"ל המשטרה החליטו על הקמת יחידה סודית מיוחדת שתפעל בקרב האוכלוסייה הערבית.¹⁶ לפי הפרסום הרשמי, עיקר פעילות היחידה היא בתחום הפלילים והמאבק בפשע. עם זאת, פרסום הידיעה לווה בהתייחסות להתנגשויות שאירעו לפני שנה בעכו וההתנגשויות שאירעו לאחרונה בין כוחות המשטרה לאזרחים ערבים לאחר הריסת מבנים בכפר הערבי מוסמוס שבמשולש, וקיומה של היחידה פורסם באופן עקיב במפגש בין מפכ"ל המשטרה למבקר המדינה. לפיכך מתקבל הרושם שיש ליחידה עוד מטרות מלבד המאבק בפשיעה ובארגוני פשע הפועלים בקרב האוכלוסייה הפלסטינית בישראל.¹⁷

בתגובה לפרסום אמר ח"כ ג'מאל זחאלקה (בל"ד) כי "הקמת היחידה מעידה כי המשטרה ממשיכה להתייחס לאזרחים הערבים כאל אויבים ולא כאל אזרחים, למרות האזהרות שנתנה בעבר ועדת אור".¹⁸ עמדתם של מנהיגי האוכלוסייה הפלסטינית לא נוצרה בחלל ריק. עוד לפני הפרסום בדבר הקמת היחידה המשטרתית הסודית, פורסם כי המשטרה קיימה תרגיל סודי שבו דימתה "הפרות סדר" המוניות של ערבים בצפון, כלשון העיתונות הישראלית. כך לדוגמה נכתב באחד מאתרי החדשות:

"תשע שנים לאחר מהומות אוקטובר תרגלה המשטרה [ב-7.9.2009] תרחישים של הפרות סדר המוניות של ערבים במחוז הצפוני. בתרגיל, אשר הוגדר כסודי, התאמנה המשטרה בהתמודדות עם שורה של אירועים דומים לאלו שהתרחשו במהומות אוקטובר 2000, שבמהלכם נהרגו 12 ערבים ישראלים ופלסטיני אחד. [...] בין היתר תרגלה המשטרה פיזור של מתפרעים שחוסמים צירים ראשיים, התמודדות עם הפרות סדר המוניות, חטיפת בני ערובה ושימוש של מתפרעים בנשק חם".¹⁹

תרגיל זה, יחד עם הקמת יחידת המשטרה ורציחות חוזרות ושונות של אזרחים ערבים בידי כוחות הביטחון בתירוצים שונים, כפי שהראינו בדוחות קודמים ונראה בדוח זה, אינם מותירים ספק רב באשר לטיב יחסה של המשטרה לאזרחים הפלסטינים. גוף זה תופס את האזרחים הפלסטינים כאויבים ומתנהג בהתאם.

העונש על רצח ערבים: עבודות שירות

אין זו הפעם הראשונה שאנו מזכירים כאן את הריגתם של אזרחים ערבים בידי כוחות הביטחון או בידי אזרחים ישראלים בטענה של הגנה עצמית. פעמים רבות התרענו על הקלות שבה אנשי ביטחון או אזרחים מן השורה לוחצים על ההדק והורגים אזרחים פלסטינים בלי לחשוש מענישה מחמירה. במקרה של החקלאי שי דרומי, שהרג פורץ ערבי אף על פי שלא נשקפה כל סכנה לחייו, נחקק חוק מיוחד שיכשיר בדעיבד רצח אזרחים ערבים.²⁰

כאמור, ב-13 בינואר 2007 ירה שי דרומי בשלושה פורצים שפרצו לחווה שבבעלתו. מהירי נהרג אחד הפורצים הלא-חמושים. בעקבות האירוע נעצר דרומי והוגש נגדו כתב אישום באשמת הריגה. ב-15 ביולי

¹⁶ תומר זרחין, "המשטרה מפעילה יחידת מסתערבים חדשה בקרב אזרחי ישראל". הארץ, 13.10.2009.

¹⁷ ש.ם.

¹⁸ ש.ם.

¹⁹ אבי אשכנזי, "המשטרה תרגלה תרחישים של מהומות ערבים בצפון". מעריב, 7.9.2009.

²⁰ להרחבה במקרה זה ראו "דוח המעקב הפוליטי הדו-חודשי", דצמבר 2008.

2009 זיכה בית המשפט המחוזי בבאר- שבע את שי דרומי מאשמת הריגה , והוא הואשם בהחזקת נשק בלתי חוקי בלבד. ב-5 בספטמבר 2009 פורסם שהפרקליטות ועורכי דינו של דרומי חתמו על עסקת טי עון: דרומי ירצה שישה חודשי עבודות שירות למען הציבור בגין החזקת נשק שלא כדין.²¹

במקרה אחר גזר בית המשפט המחוזי בפתח תקווה 15 חודשי מאסר בפועל על השוטר שחר מזרחי בגין הריגת אזרח ערבי. השוטר טען להגנה עצמית. ביולי 2006 ירה מזרחי למוות במחמוד גנאים, כאשר תפס אותו פורץ לרכב. בעת האירוע כיהן מזרחי כראש צוות שוטרים שעסק בפעילות יזומה נגד פריצות לכלי רכב בפרדס חנה. כשהזדהה בפני גנאים כאיש משטרה וביקש לעוצרו, נמלט גנאים לכיוון מכוניתו ומזרחי רדף אחריו כמה מאות מטרים עד שהצליח להדביקו. כאשר התיישב גנאים במושב הנהג ניפץ מזרחי את שמשות מכוניתו. בין השניים היו חילופי דברים, ובסופם התניע גנאים את מכוניתו וניסה להימלט, אך אז ירה בו מזרחי והרגו. משפחתו של מחמוד גנאים הביעה ביקורת חריפה על העונש. "זו החלטה שאין לתאר אותה אלא כגזענית, ומשמעותה שדמם של אזרחים ערבים הוא הפקר", אמר וג'יה גנאים, דודו של מחמוד.²²

הענישה המקילה ראש ברצח אזרחים ערבים בידי כוחות הביטחון ואזרחים משפיעה על המשך התופעה. ב-2 בספטמבר 2009 ירה רכז הביטחון של מושב כפר בן- נון למוות בחוסיין אלאטרש, שעל פי החשד נכנס ליישוב כדי לגנוב רכב. הרכז, המשמש כמתנדב במשמר הגבול, סיפר לחוקרי המשטרה כי נאלץ לירות לעבר הגנבים בתום מרדף שניהל אחריהם בשבילי היישוב מאחר שחש סכנה לחייו.²³ קצין בכיר במשטרה אמר כי "לאחר החקירה הראשונית, נראה שהרב"ש פעל כפי שמתבקש באירוע מסוג זה, וההערכה היא שהירי יימצא כפעולה להגנה עצמית. זאת מאחר שהגנבים נסעו לכיוונו במהירות גבוהה, ועל פי החשד ניסו לדרוס אותו." לאחר החקירה שחררה המשטרה את הקצין.²⁴

לצערנו, נראה כי מקרים של הריגת אזרחים ערבים ימשיכו ללוות אותנו בדוחות הבאים, כל עוד אין שינוי מהותי בתרבות המתירה את דמם של האזרחים הפלסטינים.

ביטויים של שנאה וגזענות

בנוסף לסלחנות החברתית והמשפטית ביחס לרצח אזרחים פלסטינים, ניתן לטעון שתופעה זו מקבלת לגיטימציה מהתבטאויותיהם של אנשי אקדמיה ורבנים מסוימים, המתייחסים בזלזול ובבוז ללאום הערבי ולתרבותו, ובמקרים קיצוניים אף מתירים את דמם של הפלסטינים. כך לדוגמה, בספר "תורת מלך", ספר חדש פרי עטו של הרב יצחק שפירא, מסביר הרב מתי מותר ליהודי לפגוע ב "גויים" ואף בילדיהם.²⁵ לפי הפרסום ב "מעריב", הרב כותב ש "מותר להרוג כל גוי המהווה סכנה לעם ישראל, גם אם הוא ילד או תינוק".²⁶ לאורך כל הספר עוסקים המחברים בבירור הלכתי תיאורטי מעמיק בנושא הריגת גויים. בין היתר נכתב בספר כי "כאשר אנו ניגשים לגוי שעובר על שבע מצוות והורגים אותו מתוך

²¹ איפרגן שמעון, "החוויה שי דרומי ירצה שישה חודשי עבודות שירות". **NRG מעריב**, 6.9.2009. אתר **ערב 48**, 6.9.2009.

²² גיקי חורי, "משפחתו של מחמוד גנאים שנורה למוות ע"י שוטר: דם ערבים הוא הפקר". **הארץ**, 9.9.2009.

²³ יובל גורן, "גנב רכב נורה למוות על ידי רכז ביטחון ביישוב כפר בן נון". **הארץ**, 2.9.2009.

²⁴ שם.

²⁵ רועי שרון, "רישיון להרוג". **מעריב**, 9.11.2009.

²⁶ שם.

אכפתיות מקיום שבע מצוות, אין שום איסור בדבר".²⁷ הספר אמנם מדגיש כי ההריגה אסורה, אלא אם כן תיעשה באם צעות פסק דין של בית משפט, אך בהמשך מסייגים את האיסור ומציינים שמדובר רק ב"מערכת מתוקנת שדנה בגויים שעוברים על שבע מצוות בני נח".²⁸ הספר גם מגיע למסקנה ש"בכל מקום שבו נוכחותו של גוי מסכנת את חיי ישראל מותר להורגו, גם אם מדובר בחסיד אומות עולם והוא לא אשם בכלל במצב שנוצר. [...] בכל מקרה שבו נוכחותו של גוי גורמת סכנה לישראל – מותר להרוג את הגוי". היתר נוסף להרוג גוי, על פי ההלכה, ניתן כאשר חל עליו דין רודף, גם אם הוא אזרח. "ההיתר חל גם כאשר הרודף אינו מאיים להרוג באופן ישיר אלא באופן עקיף". לפי הכתבה, "אף כי המחברים, כאמור, מקפידים על המונח 'גויים', ישנם בוודאי מי שעלולים לפרש מהו הלאום של ה'גויים' העלול לסכן את עם ישראל". חיזוק לכך ניתן בעלון 'הקול היהודי' המופץ בהתנחלות יצהר, שבו נכתב על אודות הספר, "מיותר לציין שבשום מקום בספר לא נכתב שהדברים מכוונים רק לגויים הקדמונים".²⁹ הבהרה זו אינה משאירה מקום לספק שהכוונה היא לערבים.

ההסתה כלפי הפלסטינים אינה נחלת רבנים קיצוניים בלבד. גם באקדמיה הישראלית נשמעים קולות דומים. דן שיפטן הוא מרצה בחוג למדע המדינה באוניברסיטת חיפה, ומלמד גם בתוכניות מיוחדות לאנשי ביטחון באוניברסיטת תל-אביב. באחת ההרצאות בקורס שלו "תפיסת הביטחון של ישראל" בתוכנית לדיפלומטיה וביטחון למנהלים בכירים באוניברסיטת תל-אביב, אמר שיפטן כי "הערבים הם הכישלון הגדול ביותר בתולדות המין האנושי; אין דבר יותר דפוק תחת השמש מאשר הפלסטינים" [...] "מלחמת איראן-עיראק היתה, כדבריה של חנה סנש, 'אלי שלא ייגמר לעולם'. שבע שנים של תענוג צרוף". [...] "בכל העולם הערבי יורים בחתונות כדי להוכיח שיש להם לפחות משהו אחד קשיח ותקין שמסוגל לירות".³⁰ שיפטן הוסיף: "אין קבוצה של עמים שנכשלו בצורה כל כך בולטת ביעדים שהם עצמם הציבו לעצמם כמו הערבים. בכל דבר גדול שהערבים ניסו לעשות הם לא הצליחו. העולם הערבי הוא כישלון עמוק, ומי שלא אומר את זה הוא אדם שנכנע לתקינות פוליטית נתעבת".³¹

לפי "מעריב", שהביא את הדברים, שיפטן הוא אחד האקדמאים המשפיעים ביותר על בכירי מערכת הביטחון והצמרת המדינית. גם בקורס באוניברסיטת תל-אביב השתתפו כמה בכירים במוסד ובצבא.

ייהוד המרחב

שנים רבות מנסים תושבי הכפר דאר אלחנון שבוואדי עארה לקבל מעמד חוקי לכפרם. עד עתה הם נתקלו בסירוב מצד ועדות התכנון, שטענו שהכפר נמצא בשטח המיועד לשימור בגלל איכותו הנופית, ולכן אין לאשר בנייה במקום. בתקופה האחרונה רואים תושבי הכפר כיצד מתקדמות התוכניות להקמת עיר חרדית גדולה סמוך לכפרם. על פי בקשת משרד הבינוי והשיכון החליטה המועצה הארצית לתכנון ובנייה להרחיב את שטח היישוב חריש הנמצא בשולי ואדי עארה ביותר מפי שניים מהשטח שאושר עד היום לבנייה, והלבנות בו עיר חרדית חדשה, על שטחים רבים בעלי ערך נופי, ובהם שטחי יער. ההרחבה תאפשר הקמת

²⁷ שם.

²⁸ שם.

²⁹ שם.

³⁰ שרה דר-ליבוביץ, "מרצה בכיר: הערבים – הכישלון של האנושות", NRG מעריב, 21.10.2009.

³¹ שם.

עיר חרדית לכ- 150 אלף תושבים. אישור התוכנית הושלם, אף על פי שלפני שש שנים החליטו שתי ועדות תכנון לא לאשר תוכנית מתאר המכירה בכפר דאר אלחנון, בנימוק ש"לא יהיה זה נכון לפגוע ברצף המיוער ואין ליצור בו מוקד של בינוי. נדגיש כי עקרונות תכנון אלו יפים הן לגבי יישוב ערבי והן לגבי יישוב יהודי, נימקה אז אחת הוועדות את החלטתה.³²

מוסטפא אבו הלאל, יו"ר הוועד של דאר אלחנון, אמר בתגובה: "אני לא מתנגד להרחבת היישוב חריש אלא לאפליה ש לא מאפשרת לי לקבל הכרה בבית שמשפחתי גרה בו עשרות שנים [...] אנחנו נהפוך למובלעת בתוך העיר מבלי שהבעיה שלנו נפתרה. נגד הבית שלי הוצא צו הריסה, ואילו עכשיו יקימו לידי יישוב חדש. זה לא צריך להתנהל כך במדינה מתוקנת, ובעיני זו אפליה גזענית".³³

מדיניות זו היא חלק ממגמה כללית של הממשלה לחזק את הנוכחות היהודית בגליל ובנגב – ובמלים אחרות ייחוד הגליל והנגב. ב-14 בספטמבר 2009 הודיע המשנה לראש הממשלה והשר לפיתוח הנגב והגליל, סילבן שלום, על קמפיין חדש מטעם משרדו, שיעודד התיישבות של אנשי הציונות הדתית בגליל ובנגב.³⁴

ייחוד הגליל הוא מטרה משותפת של ממשלת ישראל ושל רשויות מקומיות. בחודשים האחרונים החלו יישובים במועצות אזוריות להתנות קבלה ליישוב ב"מבחני נאמנות" – בקשה שתכליתה לשים עוד חסמים מול האפשרות המוגבלת ממילא של אזרחים פלסטינים לגור ביישובים קהילתיים. יוזמה זו החלה לפני כמה חודשים, כאשר היישובים מנוף ויובלים שבמועצה האזורית משגב יזמו מהלך לשינוי תקנון היישוב. אחד התנאים לקבלת חברים חדשים בתקנון החדש הוא "נאמנותם לחזון הציוני". בעקבותיהם החלו יישובים נוספים במשגב, ובהם היישוב הקהילתי מצפה אביב, ליזום שינוי דומה בתקנון, המונע מתושבים שאינם יהודים או ציונים להיקלט בו.³⁵

בתקנון החדש נכתב כי היישוב "שם בראש מעייניו את ערכי ההתיישבות, הציונות, מורשת ישראל, וערכי מדינת ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית ברוח חזון מגילת העצמאות של מדינת ישראל, הסובלנות וכבוד האדם".³⁶ גם תנאי הקבלה לחברות עברו שינוי מהותי: כל חבר חדש חייב להיות שותף "להשקפת היסוד ומטרת האגודה שהוצגו בסעיף המטרות והסמכויות".³⁷

הדר לנדר, תושבת מצפה אביב זה 12 שנה, היתה בין הבודדים שהסתייגו מהמהלך: "אני מבינה את הרצון של האנשים לחיות ביישוב עם אופי שמתאים להם, אבל מפריע לי שהאפיון מכוון כלפי פלח מסוים באוכלוסייה, ולכן זה אפיון חלקי עם מטרה מאוד מסוימת. תושב אחר אמר: "אני לא חושב שיש עוד הרבה מקומות בארץ, אפילו בערים וביישובים חרדיים, שמאפיינים את עצמם באמצעות תקנון שמטרתו בסופו של דבר למנוע מאזרחים ערבים לגור במקום". בתגובה לשינוי התקנון נמסר ממרכז עדאלה ש "היישוב מצפה אביב הוקם על קרקע ציבורית, ועל כן השינויים המוצעים בתנאי הקבלה, היינו נאמנות לערכי ציונות ומורשת ישראל, מהווים פגיעה חמורה בזכותו של האזרח לבחור את מקום מגוריו. עו"ד עלא מחאג'נה מעדאלה אמר כי השינוי המוצע עומד בסתירה לעקרונות היסוד של המשפט הישראלי ולתקדימים משפטיים כגון פסק הדין בעניין עאדל קעדאן.

³² צפרייר רינת, "שומרים על הנוף, אך מקריבים אותו בשביל עיר חרדית". **הארץ**, 9.10.2009.

³³ שם.

³⁴ יצחק ססלר, "קמפיין חדש לעידוד התיישבות דתית בנגב ובגליל". **NRG מעריב**, 14.9.2009.

³⁵ גיקי חורי, "מבחני הנאמנות לקבלה ליישובים במועצה האזורית משגב תוספים תאוצה". **הארץ**, 9.11.2009.

³⁶ שם.

³⁷ שם.

בנוסף, הוא מפר את הצו על תנאי שנתן בג "ץ בעתירה שהגיש עדאלה נגד המועצה האזורית משגב והיישוב הקהילתי רקפת, המתייחס גם הוא להצבת תנאי קבלה הנשענים על השקפת עולם אידיאולוגית מסוימת. עו"ד מחאגינה הוסיף כי "מדובר באפליה על רקע אתני, אשר בפועל מונעת מהאזרחים הערבים להתקבל ליישוב, ועומדת בסתירה לאבני היסוד של המשטר הדמוקרטי, ובראשם עקרון השוויון".³⁸

ברשת קרוקר לא רוצים ערבים

בספטמבר האחרון חשף ערוץ שתיים כי רשת האופנה קרוקר פיטרה עובדים ערבים כי "לאחת המנהלות נמאס לראות ערבים עובדים בחנויות החברה".³⁹ לפי הערוץ, על פי הקלטות שיחות הטלפון של מנהלת בכירה ברשת, העובדים פוטרו משום שהם ערבים. "אין שום הבדל בין עזה לטייבה, " הוקלטה המנהלת, "אתה לא יכול למצוא אנשים רגילים לעבודה? אני לא מוכנה שאנשים מטייבה יעבדו אצלנו בחנויות".⁴⁰

בהמשך אותה שיחה ניסתה המנהלת לפסול את העובדים הערבים באמתלה של מרחק ממקום העבודה וחיסכון בדמי הנסיעה, אבל גם הטיעון הזה היה ככל הנראה רק כיסוי, כפי שעולה בשיחה שהוקלטה: "יש לי עכשיו בחורה, גם מתחילה, מטירה, היא באה עם אוטו גם כן, " עדכן אותה המנהל המקומי. "לא רוצה מטירה, " ענתה המנהלת. " תגיד לי, למה אתה מביא לי את כל האנשים האלה ? אתה לא יכול למצוא אנשים רגילים?"

בשיחה שפורסמה בערוץ שתיים חשפה מנהלת סניף קרוקר בצפון את הסיבה למדיניות החברה. " הם מצדם אומרים שבגלל שיש סטיגמה שקרוקר זה לערבים, " היא מספרת, "אז הם לא רוצים שגם העובדים יהיו כאלה. הם רוצים להוציא את הסטיגמה הזו".⁴¹

אך הרצון להעסיק "אנשים רגילים" אינו נחלתה הבלעדית של רשת קרוקר. מחקר מקיף שפורסם בכנס מכללת אונו בנובמבר האחרון מאושש בצורה מדעית מוסכמות ידועות בחברה הישראלית. לפי המחקר, רוב המעסיקים במקצועות עתירי שכר נרתעים מלהעסיק ערבים, חרדים ואתיופים, וגם מי שמועסק יתקשה להתקדם.⁴² הדוח מתבסס על מחקר בקרב מעסיקים, מנהלים וסטודנטים במקצועות עתירי שכר בישראל, כמו שוק ההון והבנקאות, עולם הפרסום והתקשורת, צמרת משרדי עורכי הדין וראיית החשבון והמגזר הציבורי. על פי ממצאי המחקר, מתברר שבקרב פלסטינים, חרדים ואתיופים לא די בהשכלה כדי להשתלב בשוק העבודה. הקבוצה המופלית ביותר לרעה בשוק המקצועות היוקרתיים היא הערבים, אחריה האקדמאים החרדים, ולבסוף האקדמאים יוצאי אתיופיה. 83% מהמעסיקים טוענים שהם נרתעים להעסיק עובדים ערבים בעלי השכלה גבוהה, 58% נרתעים מחרדים ו-53% לא ממהרים להעסיק אתיופים. עוד מתברר כי גם אם הצליחו אוכלוסיות מופלות אלו לצלוח את השלב הראשון ולהתקבל לעבודה, הם יגלו עד מהרה כי קידום לא תמיד תלוי בכישרונם. 86% מהמעסיקים טענו שהם נרתעים לקדם חרדים, 79% אמרו כל לגבי ערבים ו-70% הודו ברתיעה מקידום עובדים ממוצא אתיופי.

³⁸ ש.ם.

³⁹ פוראת נאסר ויוסי מזרחי, חדשות ערוץ 2, 9.10.2009.

⁴⁰ ש.ם.

⁴¹ ש.ם.

⁴² דנה ויילר-פולק, "דוח אונו: מרבית המעסיקים נרתעים להעסיק ערבים, חרדים ואתיופים". הארץ, 9.11.2009.

סיכום

בדוחות הקודמים התרענו על ריבוי מקורות הלגיטימציה לשיח שרואה באזרחים הפלסטינים איום על המדינה היהודית בגין תביעותיהם הדמוקרטיות, וטענו כי הוא עלול להוביל למצב שבו תגבר גם הלגיטימציה לפגיעה פיזית באזרחים הפלסטינים. דוח זה מאשש את חששותינו באמצעות דוגמאות שמראות שהפגיעה הפיזית ואף רצח אזרחים ערבים בידי אנשי ביטחון ואזרחים מתקבל בסלחנות חברתית, הלכתית ומשפטית גוברת, שמתירה את המעשים הללו.

דוח זה מחזק גם את הטעון ששיח הנאמנות, שמקבל ביטוי גובר והולך במדיניות הממשלה ובחקיקה, מקובל על חלקים גדולים בחברה הישראלית, כפי שעולה מסקר מדד הדמוקרטיה (שהתייחסנו אליו בדוח הקודם). תמיכה רחבה בשיח זה היא שאפשרה את התחזקותה של מפלגת ישראל ביתנו בבחירות האחרונות, ויוצרת בקרב רוב האזרחים היהודים לגיטימציה של המדיניות הנהוגה כלפי האזרחים הפלסטינים. אין פלא שהמחאה נגד מדיניות הממשלה ותהליך החקיקה מגיעה רק מן האוכלוסייה הפלסטינית, ואינה מקבלת תמיכה מהותית מהאזרחים היהודים.

שיח הנאמנות ותפיסת האזרחים הפלסטינים כאיום מקבלים ביטוי גם במערכות חיים ברמה המקומית, ברמת היישובים, בספירה הכלכלית ובשוק הפרטי. יחד הם מסבירים מדוע בנוסף לאפליה הפוליטית-משפטית נשמרת גם הנחיתות הכלכלית של האזרחים הפלסטינים בישראל.

אמטאנס שחאדה הוא עמית מחקר במרכז מדה אל-כרמל.

לעיון בדוחות המעקב הפוליטי הקודמים נא ללחוץ **כאן**